

กระบวนการและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกายของ วัยรุ่นไทยที่พิการทางสายตา*

Process and Influential Factors related to How Thai Blind Adolescents Perceive their Body Image

วันทนีย์ อารีรอบ**
รศ.ดร.จুলณี เทียนไทย***

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกายของวัยรุ่นไทยที่พิการทางสายตา งานวิจัยนี้ใช้เทคนิคการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมโดยผู้วิจัยได้เป็นที่อาสาสมัครสอนการบ้านและได้ใช้เทคนิคการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเพื่อเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มวัยรุ่นไทยที่พิการทางสายตาทั้งเพศชายและเพศหญิง อายุ 13-21 ปี ที่กำลังศึกษาในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายในระบบเรียนร่วมของโรงเรียนในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 30 คน ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกายของวัยรุ่นที่พิการทางสายตามี 3 รูปแบบ คือ กระบวนการรับรู้ที่เกิดจากการฟังผ่านสิ่งเร้า การสัมผัสสิ่งเร้า และการจินตนาการจากประสบการณ์ความรู้เดิม โดยแหล่งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกายในวัยรุ่นที่พิการทางสายตา ได้แก่ ครอบครัว กลุ่มเพื่อน ครู หนังสือเสียง หนังสือเบรลล์ และสื่อมวลชน ตามลำดับขั้นพัฒนาการที่พวกเขาได้การเรียนรู้มาจากแหล่งปัจจัยเหล่านี้

คำสำคัญ: ผู้พิการทางสายตา วัยรุ่น ภาพลักษณ์ทางร่างกาย การรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกาย

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของผลการศึกษาวិทยานิพนธ์เรื่อง “การรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกายของวัยรุ่นไทยที่พิการทางสายตา” สาขาสังคมวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

** นิสิตระดับบัณฑิตศึกษา หลักสูตรสังคมวิทยามหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

*** รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

Abstract

This qualitative research aimed to investigate the processes and influential factors related to how blind Thai adolescents living in Bangkok perceived their body image. The researcher used participant observation and in-depth interviews techniques with thirty blind Thai adolescents, aged 13-21 years old, who studied in junior high and high school levels in Thai educational institutions in Bangkok. The results revealed three process patterns of internalizing their body image perceptions—through stimulation by listening, touching, and building up imagination from their past experiences. Moreover, this study discovered that there were five main influential factors related to how they perceived their body image: family, friends, teachers, audio/Braille books, and person/voice in media. Lastly, unlike general adolescent with able-vision, for the blind adolescents these factors had been developed according to the aforementioned sequences.

Keywords: blind, adolescents, body image, body image perception

บทนำ

ปัจจุบันภาพลักษณ์ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่สังคมให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่คนในสังคมมักจะนำมาประเมินบุคคล จากการมองเห็นที่ปรากฏให้เห็น อยู่ภายนอก ซึ่งภาพลักษณ์ทางร่างกายถือเป็นสิ่งหนึ่งที่มีการนำมาประเมินในลำดับแรกเช่นกัน ภาพลักษณ์ทางร่างกาย (Body Image) หมายถึง ร่างกายภายนอกที่ปรากฏ ได้แก่ ส่วนสูง น้ำหนัก หน้าตา รวมถึงพฤติกรรมบุคลิกภาพ ความเชื่อที่มีต่อตนเอง ซึ่งปฏิกิริยาจากบุคคลภายนอกส่งผลให้เกิดอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ทางร่างกายของบุคคล (Moore, 1988: 1114-1118) และถือได้ว่าเป็นสิ่งที่สามารถสร้างความสนใจและความประทับใจให้แก่บุคคลรอบข้างอันเป็นก้าวแรกที่เอื้อประโยชน์ต่อการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ดังนั้นบุคคลจึงมีความปรารถนาที่จะพัฒนาภาพลักษณ์ทางร่างกายและมีการจัดการภาพลักษณ์ทางร่างกาย (Body Management) เพื่อให้ตนเองเป็นที่ยอมรับของบุคคลภายนอก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าอิทธิพลของบุคคลที่แวดล้อมส่งผลต่อภาพลักษณ์ทางร่างกายของบุคคลเป็นอย่างมาก อีกทั้งนักจิตวิทยาการศึกษา Arthur Jersild (1967) กล่าวว่า ทศนคติของบุคคลอื่นที่สะท้อนให้เห็นถึงทศนคติที่มีต่อตนเองนั้น มีการประเมินตนเองด้วยการตีความจากคนอื่นว่ามีความคิดต่อตนเองอย่างไร สอดคล้องกับ Solomon (1999: 21) การรับรู้เกี่ยวกับตนเองเกิดจากประสบการณ์ที่ได้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นรอบข้าง การรับรู้นี้จะพัฒนาไปได้เรื่อยๆ โดยเฉพาะในวัยรุ่นที่เป็นวัยที่มีการเจริญเติบโตและมีการพัฒนาทางด้านต่างๆ มักมีความต้องการในการรักสวยรักงามและมีความต้องการจัดการกับร่างกายเพื่อพัฒนาภาพลักษณ์ทางร่างกายของตนเองอยู่เสมอ ทั้งนี้เพื่อที่ให้ตนเองเกิดความภาคภูมิใจ

มีความมั่นใจในตนเอง (Self-esteem) ซึ่งหากความรู้สึกภาคภูมิใจมั่นใจในตนเองมีอยู่ในระดับต่ำก็มักจะสร้างความรู้สึกไม่พึงพอใจในร่างกายของตนเอง (Sarah Rogan, 1999: 188-189)

จากการศึกษาภาพลักษณ์ทางร่างกายในกลุ่มของวัยรุ่นไทยโดยที่มีสายตาบกติ พบว่า วัยรุ่นกลุ่มนี้ได้รับอิทธิพลที่จะการจัดการกับภาพลักษณ์ทางร่างกายของตนเองมาจากแหล่งปัจจัยอันได้แก่นิตยสาร รายการโทรทัศน์ทั้งในและต่างประเทศ กลุ่มเพื่อน ครอบครัว เทรนด์แฟชั่น เพศตรงข้าม ความคิดของตนเองและความรู้ทางด้านสุขภาพ (Chulanee Thianthai, 2006: 635) หากแต่การศึกษาที่มีอยู่ในประเทศไทยยังขาดการศึกษาวิจัยในกลุ่มวัยรุ่นที่มีความพิการ ซึ่งวัยรุ่นที่มีความพิการกลุ่มที่มีความพิการทางสายตานั้น ถือเป็นกลุ่มหนึ่งที่มีความน่าสนใจในการทำการศึกษาร่างกายภาพลักษณ์ทางร่างกายเนื่องจากความพิการทางสายตาทำให้ไม่สามารถมองเห็นได้ ทั้งนี้ในการรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกายต้องอาศัยการมองเห็นเป็นสำคัญที่จะช่วยในการประเมินภาพลักษณ์ทางร่างกายเหล่านั้น Jacques Derrida (1993: 177) กล่าวว่า สังคมวัฒนธรรมเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการรับรู้ของผู้พิการทางสายตา เนื่องจากสังคมวัฒนธรรมที่ผู้พิการทางสายตาอยู่นั้นจะเป็นตัวสะท้อนให้เห็นถึงการรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกายของตนเองทั้งนี้อาจมีความแตกต่างกันออกไป โดยที่สังคมวัฒนธรรมดังกล่าวหมายถึงรวมถึงทัศนคติของบุคคลภายนอกที่มีอิทธิพลต่อผู้พิการทางสายตา ดังนั้นผู้พิการทางสายตาก็ต้องรับรู้ผ่านปัจจัยแวดล้อมหรือบุคคลรอบข้างแทนการมองเห็น ดังนั้นผู้พิการทางสายตาถือเป็นกลุ่มหนึ่งที่ต้องทำความเข้าใจเรื่องภาพลักษณ์ทางร่างกายเช่นเดียวกับที่เกิดในคนสายตาบกติ และจากเหตุผลข้างต้นทำให้ผู้วิจัยมีเป้าประสงค์ที่จะค้นหากระบวนการและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกายจากมุมมองของวัยรุ่นไทยที่พิการทางสายตา และการศึกษาในครั้งนี้อาจเพิ่มเติมมุมมองที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและพัฒนาองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับผู้พิการทางสายตาเพิ่มมากขึ้น

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งในการศึกษานี้ได้ใช้เทคนิควิจัย 2 เทคนิคด้วยกันคือ 1.การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยผู้วิจัยได้ทำหน้าที่เป็นพี่อาสาสมัครสอนการบ้าน ช่วยทบทวนบทเรียนและดูวิถีชีวิตของวัยรุ่นที่พิการทางสายตา 2.เทคนิคการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) กลุ่มตัวอย่างคือ วัยรุ่นไทยที่พิการทางสายตาทั้งชายและหญิงที่กำลังศึกษาอยู่ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายในระบบการศึกษาแบบเรียนร่วมของโรงเรียนในเขตกรุงเทพมหานคร อายุ 13-21 ปี มีความพิการตาบอดตั้งแต่กำเนิดและตาบอดสนิท (Totally Blind) จำนวน 30 คน ตลอดระยะเวลา 6 เดือน ในช่วงภาคการศึกษาตอนต้นประจำปี 2555 โดยมีรายละเอียดในแต่ละเทคนิคกระบวนการวิจัยดังนี้

เทคนิคการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

ในการศึกษานี้ หมายถึง การที่ผู้วิจัยได้ทำหน้าที่เป็นพี่อาสาสมัครช่วยสอนหนังสือหลังเลิก

เรียนให้กับกลุ่มวัยรุ่นที่พิการทางสายตาที่โรงเรียนสอนคนตาบอดกรุงเทพ¹ โดยกลุ่มวัยรุ่นที่พิการทางสายตาเป็นกลุ่มที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายของระบบการศึกษาแบบเรียนร่วมของโรงเรียนในเขตกรุงเทพมหานคร มีอายุ 13-21 ปี การใช้เทคนิคการสังเกตแบบมีส่วนร่วมก็เพื่อจะสร้างความคุ้นเคยกับกลุ่มตัวอย่างและสามารถเรียนรู้ลักษณะนิสัยและธรรมชาติของกลุ่มตัวอย่างแต่ละคน นอกจากนี้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมยังทำให้ผู้วิจัยได้สังเกตและเข้าใจการใช้ท่าทางการจับความและการมีปฏิสัมพันธ์ต่อบุคคลแวดล้อมที่จะช่วยให้ผู้วิจัยได้สร้างคำถามได้ตรงประเด็น ซึ่งในระหว่างการสังเกตแบบมีส่วนร่วมผู้วิจัยได้ใช้การจดบันทึกภาคสนาม (Field note) เพื่อบันทึกสิ่งที่สังเกตได้และสิ่งที่มีความน่าสนใจตามวัตถุประสงค์การวิจัย

การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview)

ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นกลุ่มวัยรุ่นที่พิการทางสายตาที่มีความพิการทางสายตาตั้งแต่กำเนิดและตาบอดสนิท (Totally Blind) จำนวน 30 คน ซึ่งในจำนวนนี้ประกอบไปด้วยวัยรุ่นพิการสายตาทองจำนวน 19 คน และวัยรุ่นพิการทางสายตาชายจำนวน 11 คน โดยผู้วิจัยได้คัดเลือกวัยรุ่นที่พิการทางสายตาที่ตอบคำถามได้ชัดเจน ให้ข้อมูลได้ครบถ้วน ไม่เขินอายและมีความสนใจต่อเรื่องที่ศึกษา โดยกลุ่มตัวอย่างมีช่วงอายุ 13-21 ปี ซึ่งช่วงอายุดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการของวัยที่มีความสนใจต่อตนเอง รักสวยรักงาม และเป็นวัยที่ได้รับอิทธิพลภายนอก อาทิ การเปิดรับสื่อ และได้รับอิทธิพลจากกลุ่มเพื่อน เป็นต้น

ขั้นตอนการสัมภาษณ์นั้นผู้วิจัยได้เริ่มจากการเข้าไปทำหน้าที่เป็นพี่อาสาสมัครในช่วงเย็นหลังเลิกเรียนทุกวัน มีการพูดคุยในเรื่องต่างๆ เพื่อสร้างความคุ้นเคยและไว้วางใจ ซึ่งในแต่ละครั้งผู้วิจัยจะแนะนำตัวเองต่อกลุ่มตัวอย่าง และเมื่อเข้าสู่การสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้มีการอธิบายถึงวัตถุประสงค์ของศึกษาเพื่อสร้างความเข้าใจในเบื้องต้น โดยการสัมภาษณ์นั้นจะอาศัยแบบสัมภาษณ์ที่มีคำถามปลายเปิดกับกลุ่มตัวอย่าง ระยะเวลาในการสัมภาษณ์แต่ละครั้งจะอยู่ที่ประมาณ 1-2 ชั่วโมง² ซึ่งในการตอบคำถามแต่ละครั้งผู้วิจัยจะขอให้กลุ่มตัวอย่างอธิบายอย่างละเอียดมากที่สุดเพื่อให้การวิเคราะห์มีผลออกมาใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุด ทั้งนี้การสัมภาษณ์ในแต่ละครั้งจะมีการบันทึกเสียงการสัมภาษณ์ซึ่งผู้วิจัยได้ขออนุญาตบันทึกเสียงก่อนการสัมภาษณ์ในแต่ละครั้ง และเมื่อได้ข้อมูลมาผู้วิจัยก็จะนำมาถอดเทปบันทึกเสียงอีกครั้งในภายหลังเพื่อให้ผู้วิจัยสามารถนำบทสัมภาษณ์เหล่านั้นมาวิเคราะห์ได้อย่างถูกต้องและครบถ้วน

1 ในงานวิจัยนี้ โรงเรียนสอนคนตาบอดกรุงเทพ เป็นสถานที่สำหรับนักเรียนที่พิการทางสายตาที่กำลังศึกษาในระดับชั้นมัธยมและอยู่ในระบบการเรียนร่วมจะต้องมาเรียนพิเศษ ทำการบ้าน และทบทวนบทเรียนหลังเลิกเรียน ก่อนที่ตนเองจะกลับบ้านหรือเข้าหอพักของโรงเรียนสอนคนตาบอดกรุงเทพ

2 ในการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างแต่ละครั้งนั้น อาจไม่เสร็จสิ้นในคราวเดียว จึงต้องมีการนัดหมายเพิ่มเติมเพื่อขอสัมภาษณ์อีกครั้งในวันถัดไปจนกระทั่งผู้วิจัยเก็บข้อมูลได้ครบถ้วนตามวัตถุประสงค์

วิธีวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลจากบันทึกภาคสนามและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้วิจัยได้อาศัยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) กล่าวคือ ในส่วนการวิเคราะห์การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจะสังเกตคำและจับใจความในประโยคของบทสัมภาษณ์ เพื่อนำมาอธิบายถึงกระบวนการและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกายว่ามีผลและอิทธิพลอย่างไร การวิเคราะห์ข้อมูลจากการจดบันทึกภาคสนาม (Field note) จะให้รายละเอียดในการสังเกตที่ผู้วิจัยสามารถนำมาประกอบการสรุปผลการวิจัยโดยทั้งหมดนี้จะอาศัยแนวคิดและทฤษฎีมาช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลอีกชั้นหนึ่งก่อนการสรุปผลการวิจัยโดยใช้วิธีการบรรยายและพรรณนา

ผลการวิจัย

1. กระบวนการรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกายของวัยรุ่นที่พิการทางสายตา

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกพบว่า กระบวนการรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกายของวัยรุ่นที่พิการทางสายตานั้นเกิดขึ้นจากรูปแบบการรับรู้ 3 รูปแบบ ซึ่งในแต่ละบุคคลจะเกิดกระบวนการทั้งสามรูปแบบจะประกอบรวมกันเป็นความเข้าใจต่อเรื่องภาพลักษณ์ทางร่างกาย ดังจะยกตัวอย่างจากบทสัมภาษณ์ที่เป็นคำตอบของวัยรุ่นที่พิการทางสายตาที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกาย ได้ดังต่อไปนี้

1.1 กระบวนการรับรู้ที่เกิดจากการฟังผ่านสิ่งเร้า

กระบวนการรับรู้ที่เกิดจากการฟังผ่านสิ่งเร้าเป็นกระบวนการที่ทำให้วัยรุ่นที่พิการทางสายตาเกิดการเรียนรู้เรื่องภาพลักษณ์ทางร่างกายโดยผ่านการฟังจากบุคคลที่แวดล้อมหรือจากสิ่งเร้าภายนอกออกมาในลักษณะของคำบอกเล่า คำวิจารณ์ การอธิบายรูปร่างร่างกายหน้าตาของตนเองและบุคคลอื่นที่เป็นกระบวนการรับรู้ที่เกิดจากการฟัง ดังตัวอย่างจากบทสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“ได้ยินคนพูดมาบ้าง แต่ถ้าผมอยากรู้ผมก็จะถามเพื่อนเอา มีถามคุยเล่นแต่ก็ไม่มากครับ เหมือนรู้อู้อยู่แล้ว หลักๆ เลยผมคิดว่่าก็คงการฟังบอกหรือถามว่า เป็นไง”

(วัยรุ่นชายพิการทางสายตา มัธยมศึกษาปีที่ 4 อายุ 18 ปี)

“ได้ยินคนรอบข้างมาแล้ว เขาก็อาจจะนึกถึงตัวเองว่าเรานี้รูปร่างเป็นแบบนี้ เขาอาจจะคิดว่าเขาหล่อ เขาสวย ไม่หล่อ ไม่สวย”

(วัยรุ่นชายพิการทางสายตา มัธยมศึกษาปีที่ 2 อายุ 14 ปี)

“เราอาจจะฟังน้ำเสียง ฟังแล้วอาจจะไม่อ้วน ฟังน้ำเสียงแล้วอาจจะน่ารัก
อะไร้ เราแยกไม่ได้มากมันอยู่ที่เราจินตนาการเอานะครับ เราจะรับรู้จากเสียง เช่น
เสียงเล็กอาจจะสวย เสียงใหญ่เหมือนทอม ถ้าเป็นผู้ชายเสียงเล็กคนนี้เป็นตุ๊ดหรือ
เปล่า แต่ละคนก็จะเรียนรู้ไม่เหมือนกัน”

(วัยรุ่นชายพิการทางสายตา มัธยมศึกษาปีที่ 5 อายุ 19 ปี)

1.2 กระบวนการรับรู้ที่เกิดจากการสัมผัสสิ่งเร้า

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกพบว่า กระบวนการรับรู้ที่เกิดจากการสัมผัสสิ่งเร้าเป็นกระบวนการรับรู้ที่สอง โดยที่วัยรุ่นที่พิการทางสายตาสถาสามารถรับรู้วัตถุต่างๆ โดยการใช้มือเป็นอวัยวะรับสัมผัส การสัมผัสในวัยรุ่นที่พิการทางสายตามีคำเรียกที่แตกต่างกันออกไป ได้แก่ การจับ การควาน³ การคลำ ซึ่งวัยรุ่นที่พิการทางสายตาจะใช้การสัมผัสแทนการมองเห็นในการประเมินบุคคลร่วมกับการได้ฟังเสียงข้างต้น ดังต่อไปนี้

“สัมผัสเราก็คความตัวเองตลอดอยู่แล้ว ใครบ้างจะไม่จับร่างกายตนเอง แต่
ถ้าสงสัยผมก็จะถามที่บ้าน แต่โตๆ แล้วก็ได้ไม่ไร้มากละ เขาต้องสอนให้เรารู้จัก
ร่างกายตั้งแต่เล็กอยู่แล้ว”

(วัยรุ่นชายพิการทางสายตา มัธยมศึกษาปีที่ 5 อายุ 17 ปี)

“มาจากการสัมผัส เช่นเวลาผมไปกับเพื่อนผมก็จะเกาะคอก จะรู้ว่าแขนเขา
จะเล็ก ผมม มีกระดูก ถ้าไปกับคนเดียวเขาก็จะเตี้ยกว่าผม สูงก็คือจะสูงกว่าผม เอา
ตัวเองเป็นกลาง”

(วัยรุ่นชายพิการทางสายตา มัธยมศึกษาปีที่ 5 อายุ 21 ปี)

“ถ้าถามว่ารู้ได้ไงก็สัมผัสนั่นแหละมากที่สุดเลย เพราะว่าเราได้เจอไม่ได้เห็นไม่
ได้ฟังจากคนอื่น ถ้าเราสัมผัสตัวเองเราก็จะคิดว่ามันมีลักษณะอย่างไรจริงๆ”

(วัยรุ่นหญิงพิการทางสายตา มัธยมศึกษาปีที่ 5 อายุ 17 ปี)

³ ควาน (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2543) หมายถึง กิริยาที่เอามือคลำหา, เอามือกวาด, ค้นหา วัตถุ หรือ การสัมผัสหรือจับคลำสิ่งต่างๆรอบตัวของคนพิการทางสายตา ซึ่งมักจะพบใช้คำนี้บ่อยกว่าคำอื่นๆ เมื่อถามว่า กลุ่มตัวอย่างรับรู้สิ่งต่างๆ รอบตัวได้อย่างไร

1.3 กระบวนการรับรู้ผ่านจินตนาการที่เกิดจากประสบการณ์ความรู้เดิม

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกพบว่า กระบวนการรับรู้ผ่านจินตนาการที่เกิดจากประสบการณ์ความรู้เดิมเป็นกระบวนการรับรู้ที่สาม หมายถึง ภาพลักษณ์ทางร่างกายที่เกิดจากประสบการณ์การเรียนรู้ในอดีตหรือความรู้เดิมที่ได้สั่งสมมาตลอดช่วงชีวิต ประสบการณ์ที่ได้รับจากการมีปฏิสัมพันธ์ของวัยรุ่นที่พิการทางสายจนเกิดเป็นความรู้ความเข้าใจที่ส่งผลในการสร้างจินตนาการขึ้นในความคิดของตนเอง จนกลายมาเป็นความเข้าใจเรื่องภาพลักษณ์ทางร่างกายทั้งของตนเองและผู้อื่น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ผมเคยฟังจากในนิทาน เขาบอกว่าลุงคนนี้มีรูปร่างสี่เหลี่ยม ผมเลยจินตนาการว่าอันตรงนี้ (ทำท่าทางประกอบ) มันจะยื่นๆออกมาเป็น 1 -2 -3- 4 เป็นสี่เหลี่ยมเลย”

(วัยรุ่นชายพิการทางสายตา มัธยมศึกษาปีที่ 1 อายุ 15 ปี)

“เพื่อนจะบอกให้ฟังว่าคนนี้เป็นไงเราก็จะไปจินตนาการต่อ ทีวีพวกหนังละครฟังเรื่องเอาเราจะคิดว่าดารานำตาเป็นยังไง เราก็จะสร้างจินตนาการได้มากขึ้นค่ะ สร้างความคิดให้เรา ถ้าเวลาเราได้อ่านได้ฟัง มันจะรับรู้มากขึ้นทำให้จินตนาการได้มากขึ้นด้วยค่ะ”

(วัยรุ่นหญิงพิการทางสายตา มัธยมศึกษาปีที่ 4 อายุ 16 ปี)

“อย่างตัวหนูเองเป็นคนช่างสังเกต เวลารับรู้อะไรก็จะยึดเอาตัวเองเป็นหลักค่ะ หนูว่าตัวเองมีผลต่อจินตนาการของตัวเองมากที่สุดค่ะ การรับรู้จากภายนอกมันเป็นอีกส่วนหนึ่งที่รู้มาก่อน แต่ถ้าจะให้เชื่อหรือเข้าใจภาพต่างๆ นั่นก็คือตัวเราเองเป็นหลักค่ะ”

(วัยรุ่นหญิงพิการทางสายตา มัธยมศึกษาปีที่ 5 อายุ 17 ปี)

โดยสรุปกระบวนการรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกายของวัยรุ่นที่พิการทางสายตาทั้ง 3 รูปแบบนั้นเกิดจากกระบวนการรับรู้ที่ผ่านประสาทสัมผัสที่คงเหลืออยู่คือ การฟังและการสัมผัส ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ที่สั่งสมประสบการณ์อันมีความรู้เดิมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องรูปร่างร่างกายและหน้าตามาบ้างแล้ว โดยกระบวนการรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกายที่เกิดขึ้นของวัยรุ่นที่พิการทางสายตาจะออกมาในลักษณะที่ค่อยๆ สะสมความรู้และสร้างความเข้าใจตามลำดับพัฒนาการในชีวิตของวัยรุ่นที่พิการทางสายตา ซึ่งในขณะเดียวกันกระบวนการรับรู้ในคนสายตาปกตินั้นมักจะเกิดขึ้นจากกระบวนการรับรู้ที่สมบูรณ์มากกว่า เนื่องจากคนสายตาปกติมีกระบวนการรับรู้จากการมองเห็นเป็นสำคัญ จึงทำให้กระบวนการรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกายที่ประมวลออกมามีความสมบูรณ์มากกว่าและรวดเร็วมากกว่าที่เกิดในผู้ที่พิการทางสายตา ดังที่ Lowenfeld (1963 อ้างถึงใน วงพัทธ์ศรี, 2528: 34) กล่าวว่า คนตาบอดจะมี

ปัญหาเฉพาะในเรื่องของกระบวนการรับรู้ การเกิดความคิดรวบยอดและการเคลื่อนไหวเท่านั้น ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้พิการทางสายตาที่มีความพิการมาตั้งแต่กำเนิดจะมีการรับรู้วัตถุสิ่งของต่างๆ ในโลกนี้และสร้างภาพพจน์หรือเกิดความคิดรวบยอดในวัตถุนั้นแตกต่างไปจากคนตาปกติทั่วไป ดังนั้นความเข้าใจต่อภาพลักษณ์ทางร่างกายของวัยรุ่นที่พิการทางสายตาก็จะมีการให้ความหมายที่แตกต่างออกไป ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ พบว่า วัยรุ่นที่พิการทางสายตาที่มีความเข้าใจต่อภาพลักษณ์ทางร่างกายหมายถึง อวัยวะของร่างกายที่สามารถมองเห็นและจับต้องได้ ซึ่งหมายรวมถึงอุปนิสัยและบุคลิกภาพของตนเองและผู้อื่น

2. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกายของวัยรุ่นที่พิการทางสายตา

จากการใช้เทคนิคการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกในการศึกษาครั้งนี้ สามารถสรุปได้ว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกายของวัยรุ่นไทยที่พิการทางสายตานั้นประกอบไปด้วย 5 ปัจจัยหลัก โดยเรียงลำดับก่อนและหลังตามพัฒนาการของการรับรู้ตามพัฒนาการของวัยรุ่นไทยที่พิการทางสายตา ดังนี้

ปัจจัยที่ 1 ครอบครัว

ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมสถาบันแรกที่มีความสำคัญต่อการวางรากฐานการเรียนรู้ในทุกๆ ด้าน รวมไปถึงการให้ความรู้เรื่องภาพลักษณ์ทางร่างกาย ซึ่งวัยรุ่นที่พิการทางสายตาได้รับอิทธิพลจากการฟังผ่านคำบอกเล่า การสอน ที่กล่าวถึงภาพลักษณ์ทางร่างกายของพ่อแม่ พี่น้อง ปู่ย่าตายาย ญาติ ซึ่งนอกจากการสอนยังมีกระบวนการขัดเกลาเรื่องภาพลักษณ์ทางร่างกายที่เกิดจากคำวิจารณ์ คำหยอกล้อที่มีต่อภาพลักษณ์ร่างกาย และการรับรู้ที่ผ่านการสัมผัสร่างกายของตนเองและของบุคคลในครอบครัว ทั้งนี้ยังครอบครัวยังส่งเสริมให้มีพัฒนาการที่เหมาะสม ซึ่งครอบครัวจะต้องอาศัยการให้ความรู้ความเข้าใจต่อความพิการทางสายตาในเบื้องต้น ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้พบว่า วัยรุ่นที่พิการทางสายตาส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่า ครอบครัว เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ภาพลักษณ์ของพวกเขาถือเป็นปัจจัยลำดับแรกที่สำคัญ เนื่องจากครอบครัวมักจะสอนและมีการอธิบายถึงรูปร่างและหน้าตา เช่น ระหว่างที่คนในครอบครัวดูละครด้วยกันก็จะมีการอธิบายถึงลักษณะของตัวละคร หรือการที่ตนเองมีความสนใจอยากรู้ว่าลักษณะทางร่างกายที่ตนเองไม่ทราบมาก่อน เช่น อวบน้ำคืออะไร ก็จะอาศัยการถามพ่อแม่เป็นหลัก เป็นต้น จึงจะเห็นได้ว่า ครอบครัวเป็นปัจจัยที่มีความใกล้ชิดกับวัยรุ่นที่พิการทางสายตามากที่สุดตั้งแต่กำเนิด อีกทั้งยังเป็นปัจจัยที่สร้างพื้นฐานความเข้าใจต่อภาพลักษณ์ทางร่างกายได้เป็นอย่างดี

“พ่อแม่มีอิทธิพลกับผมตอนเด็กๆ พ่อจะบอกว่าคนหนึ่งคนจะมีรูปร่างอย่างไร หน้าตาอย่างนี้ จมูกเนิ่นขึ้นมาอย่างนี้ ตาอย่างนี้ เราก็ลองสัมผัสตัวเอง เออจริงด้วย มันเป็นอย่างนี้จริงๆ พ่อแม่เป็นคนที่วางพื้นฐานให้ผม พ่อแม่มีอิทธิพลมาให้การรับรู้ภาพมาก”

(วัยรุ่นชายพิการทางสายตา มัธยมศึกษาปีที่ 4 อายุ 18 ปี)

“อย่างกรณีที่บ้านหนูมีพี่สาวพี่เป็นคนตัวเล็กพอม แม่จะเรียกว่าไอ้แห้ง บางทีแม่ก็เรียกว่าดำ หนูได้ยินก็จำมา ที่อธิบายได้ก็ถามจากพ่อแม่ พี่สาว หนูก็เกิดเป็นจินตนาการ อย่างชาวเหลือง เขาก็จะอธิบายว่า ชาวแบบออกเหลืองๆ คือชาวแต่ขาวไม่มาก เขาเป็นคนผิวขาวที่สะอาด”

(วัยรุ่นหญิงพิการทางสายตา มัธยมศึกษาปีที่ 4 อายุ 16 ปี)

“เมื่อก่อนก็เคยได้ยินแม่พูดอยู่บ่อยๆ ตอนแรกหนูไม่รู้ว่ายวนพอมคืออะไร ก็ลองไปจับๆ ดูก็เข้าใจ หนูเคยถามแม่พอมมันคืออะไร แม่บอกว่าให้ไปจับดูที่พี่ชายพอม หนูก็ได้รู้เลยหลังจากนั้น”

(วัยรุ่นหญิงพิการทางสายตา มัธยมศึกษาปีที่ 1 อายุ 14 ปี)

“สำหรับหนูหนูคิดว่าพ่อแม่ ปู่ย่า ตายายอันดับแรกๆเลย เราเกิดมาอยู่กับที่บ้านเขาก็ต้องสอนเรา มันต้องมีสอนเริ่มแรก สมมติถ้าหนูไม่รู้เลยมันก็เป็นไปไม่ได้ คงจะเข้าสังคมไม่ได้”

(วัยรุ่นหญิงพิการทางสายตา มัธยมศึกษาปีที่ 1 อายุ 14 ปี)

ปัจจัยที่ 2 คำอธิบายในระหว่างการสอนของครูและคำบอกเล่าของครูที่ไม่ใช่การสอนในรายวิชา

ถือได้ว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกาย โดยเกิดจากการเรียนรู้และการรับรู้ระหว่างที่ครูสอนในวิชาสุขศึกษา วิชาวิทยาศาสตร์ กิจกรรมสหนาการ ตลอดจนเกิดการจากการพูดคุย การหยอกล้อและคำวิจารณ์ของครู ส่งผลทำให้ครูมีอิทธิพลต่อการรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกายเป็นลำดับต่อมาจากครอบครัว เพราะเมื่อผู้ที่พิการทางสายตาเข้าสู่วัยเรียนปัจจัยข้อที่สองนี้ก็จะมีการขัดเกลาตามแบบแผนที่เหมาะสมกับพัฒนาการของผู้พิการทางสายตา เริ่มตั้งแต่วัยเด็กเรื่อยมาจนถึงวัยรุ่นจนมีความเข้าใจในภาพลักษณ์ทางร่างกายได้อย่างถูกต้องมากขึ้น ทั้งนี้บทบาทของครูยังช่วยส่งเสริมการมีบุคลิกภาพที่เหมาะสมในวัยรุ่นที่พิการทางสายตาอีกด้วย เช่น การช่วยปรับการเดินไม่ให้เดินกลมหน้า เนื่องจากเด็กที่พิการทางสายตามักจะเดินกลมหน้าหากไม่ช่วยปรับการเดินก็จะส่งผลให้มีบุคลิกภาพที่ไม่ดีตามมา

“ก็หลักๆ เรียนสุขศึกษา ครูอธิบายให้ฟังแล้วอย่างที่ทำที่บ้านได้เรียนเรื่องพัฒนาการแต่ละช่วงวัย ตั้งแต่ป.1มาแต่จะเจาะลึกลงเรื่อยๆ เลยเข้าใจตามที่ได้เรียนมาหรือไม่ก็ตอนที่ได้จับโมเดล วิทยาศาสตร์ หนูจำลองค่ะ”

(วัยรุ่นหญิงพิการทางสายตา มัธยมศึกษาปีที่ 2 อายุ 16 ปี)

“ส่วนใหญ่ก็เรื่องที่เราเคยสอนตั้งแต่อนุบาลแล้วครับพี่ สอนว่าคนเราต้องมีแขนมีขาอันไหนเรียกว่าแขนซ้ายแขนขวา อะไรประมาณนี้ครับ เค้าจะให้จับดูว่าอันนี้เรียกว่าอะไร มันก็เรียนๆ รู้ๆ มาเรื่อยๆ นะ ตอนเด็กก็มีเต้นเพลงกำมือขึ้นแล้ว หมุนๆ แบบนี้นั้นก็น่าจะเหมือนสอนว่านี่ให้กำมือ ทำท่าประกอบมั้งครับ”

(วัยรุ่นชายพิการทางสายตา มัธยมศึกษาปีที่ 3 อายุ 15 ปี)

“มีครูที่โรงเรียน ก็จะพูดถึงบ้าง พูดแซว เรียก ไอ้อ้วน ไอ้ตัวเล็ก แบบนี้ บางทีก็จะทักเธอกินให้มันเยอะๆ หน่อย ผอมไปแล้วนะ เราก็จะทราบบ้างว่ามันเป็นอย่างไง”

(วัยรุ่นหญิงพิการทางสายตา มัธยมศึกษาปีที่ 1 อายุ 16 ปี)

ปัจจัยตัวที่ 3 กลุ่มเพื่อน

กลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลต่อการรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกายของวัยรุ่น วัยรุ่นเป็นช่วงวัยที่กลุ่มเพื่อนถือเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อทัศนคติ ความเชื่อ ความคิด ค่านิยม จากที่มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน เพราะในช่วงวัยนี้มีความสนใจในสิ่งเดียวกับเพื่อนที่มีช่วงวัยเดียวกันและมีความต้องการที่จะเป็นที่ยอมรับของเพื่อน สอดคล้องกับงานวิจัยที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของกลุ่มเพื่อนที่มีต่อวัยรุ่นของ Furmann (1990 อ้างถึงใน ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2545: 339) มีใจความว่า อิทธิพลของกลุ่มเพื่อนส่งผลให้วัยรุ่นมีความสนใจตามอย่างเพื่อนของตน วัยรุ่นต้องการเป็นที่ยอมรับ ให้ความสำคัญกับความคาดหวังจากกลุ่มเพื่อนร่วมวัยเป็นหลัก นั่นเป็นเพราะลักษณะของวัยรุ่นที่มักจะชอบเลียนแบบ วัยรุ่นต้องการเป็นที่ยอมรับเช่นเดียวกับที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกาย การรับรู้ที่เกิดขึ้นจึงมักจะแสดงถึงความสนใจในรูปร่างหน้าตาที่มีต่อกัน หรือเพื่อต้องการให้ตนเองมีภาพลักษณ์ทางร่างกายที่น่าประทับใจและเป็นที่ยอมรับจากกลุ่มเพื่อนและเพศตรงข้าม ทั้งนี้อิทธิพลจากกลุ่มเพื่อนสำหรับวัยรุ่นที่พิการทางสายตาถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกายที่ทำให้วัยรุ่นที่พิการทางสายตาสามารถรับรู้ถึงภาพลักษณ์ทางร่างกายของตนเองและบุคคลอื่นได้ผ่านการพูดคุย การสัมผัสสัมผัสระหว่างกลุ่มเพื่อนทั้งที่มีสายตาปกติและสายตาพิการ

“ถ้าผมอยากรู้ผมก็จะถามเพื่อนเอา ถ้าหลักๆ ของผมก็คงเป็นเพื่อนก็มีถามคุยเล่นกันบ้าง จริงๆ ทุกอย่างก็เหมือนรู้ๆ อยู่แล้ว เวลาพูดกันก็มีแซวล้อเลียนเรียกเราไอดำ หรือมีฉายาไอ้ต้อ เปรียบเทียบเรากับต้อบ้วยกาย”

(วัยรุ่นชายพิการทางสายตา มัธยมศึกษาปีที่ 4 อายุ 18 ปี)

“เพื่อนเป็นส่วนสำคัญด้วยเป็นเพื่อนกันก็สังเกตุกันทุกวันก็มีสัมผัสกัน พูดคุยกันแลกเปลี่ยนกัน บางทีเพื่อนก็เล่าให้ฟัง อย่างเพื่อนที่ตามอดด้วยกันเวลา เล่าอะไรก็จะบอกละเอียดว่าเพื่อนตาที่อยู่แล้ว บ่อยเข้าๆ ก็จำมา”

(วัยรุ่นหญิงพิการทางสายตา มัธยมศึกษาปีที่ 6 อายุ 17 ปี)

“อย่างเวลาอยู่กับเพื่อนข้างนอก เพื่อนก็มีคุยกันทำไงให้มันหล่อมันเท่ๆ ถ้าเราดูแลตัวเองดีก็ไม่ต้องกลัวคนจะไม่มาสนใจ มองเราไม่ดี แล้วก็เรื่องสาวๆ ด้วยครับ (หัวเราะ) เราก็มีแคร์คนรอบข้างนะครับ”

(วัยรุ่นชายพิการทางสายตา มัธยมศึกษาปีที่ 6 อายุ 17 ปี)

ปัจจัยตัวที่ 4 หนังสือเสียง⁴และหนังสือเบรลล์

หนังสือเสียงและหนังสือเบรลล์เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกาย ของวัยรุ่นที่พิการทางสายตา ถือได้ว่าเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้พิการทางสายตาเกิดการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่ช่วยให้ผู้พิการทางสายตาได้รับการศึกษาได้โดยสะดวกและ สอดคล้องตามความจำเป็นของความพิการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือเสียงที่อยู่ในประเภทหนังสือนิยาย เป็นหนังสือที่สามารถบอกเล่าลักษณะรูปร่างหน้าตาได้ดี เพราะในนิยายนั้นมีการบรรยายให้เห็นภาพและ มีผลต่อการสร้างจินตนาการต่อเรื่องที่อ่าน⁵ ซึ่งจากการศึกษาครั้งนี้พบว่า วัยรุ่นที่พิการทางสายตาจะเกิด จินตนาการตามเนื้อเรื่องที่มีการบรรยายถึงลักษณะต่างๆ ในนิยาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการอธิบายถึง ลักษณะของตัวละครแต่ละตัวว่ามีลักษณะอย่างไร เช่น นางเอกหน้าตาสวย ผอมยาว ตาโต รูปร่างสูงโปร่ง เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่า หนังสือเบรลล์ไม่ได้มีอิทธิพลมากเท่ากับหนังสือเสียง เพราะหนังสือเบรลล์มี การอธิบายลักษณะโดยละเอียดได้น้อยกว่าที่หนังสือเสียงสามารถทำได้ และหนังสือเสียงยังช่วยให้เกิด ภาพจินตนาการที่มีต่อภาพลักษณ์ทางร่างกายและสิ่งต่างๆ ในเรื่องได้เป็นอย่างดี

“จากหนังสือเสียงค่ะ ในนิยายเวลาเราอ่านมันจะมีเรียกว่าพรรณนาโวหารให้ เรารู้ว่าคนนี่รูปร่างเป็นไง บุคลิกเป็นไง คิดอะไร อย่างเรื่องกาลครั้งหนึ่งของหัวใจ ของ กิ่งฉัตร นางเอกเขาก็เป็นคนที่เป็นแบบ ผู้หญิงธรรมดา เขาก็ไม่ได้สวยอะไร แต่พระเอก ของเรื่องหล่อค่ะ พระเอกเขาจะเป็นคนแบบตัวสูงเพรียว หล่อตามฉบับผู้ชาย ชาวๆ ไม่ขาว แต่เขาจะดูดีกว่าผู้ชายคนอื่น หนูก็จะมีจินตนาการตามที่เขาบรรยายค่ะ”

(วัยรุ่นหญิงพิการทางสายตา มัธยมศึกษาปีที่ 3 อายุ 18 ปี)

⁴ หนังสือเสียงสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางการมองเห็นทั้งที่เป็นรูปแบบเทปคาสเซ็ท (เดิม) ซีดี MP3 และหนังสือเสียงระบบ เดซี นอกจากนี้ยังมีสื่อภาพประกอบหนังสือเสียงหรือหนังสือเรียนสำหรับผู้พิการทางสายตา

⁵ การอ่านสำหรับผู้พิการทางสายตา คือ การฟังหนังสือเสียงหรือการอ่านหนังสือเบรลล์ โดยที่คำกริยาจะใช้คำกริยาว่า “อ่าน” ในการ อ่านหนังสือของวัยรุ่นพิการทางสายตาจะอ่านหนังสือนิยายเป็นกิจกรรมยามว่างรูปแบบนี้เป็นการพักผ่อนหลังจากที่ได้เคร่งเครียดกับ การเรียน การฟังนิยายจะเปรียบได้กับการที่คนสายตาปกติเลือกดูละครโทรทัศน์ก็ได้

"หนังสือก็มีอิทธิพลกับผมมากเหมือนกันเพราะผมชอบอ่านหนังสือ หนังสือเสียงมากกว่าปัจจัยอื่น เป็นตัวหลักของผมเลย ผมคิดว่าการรับรู้เรื่องภาพลักษณ์พวกนี้มันก็ต้องขึ้นอยู่กับตัวบุคคลด้วยนะแต่ละคนก็รับรู้มาแตกต่างกันมีพื้นฐานความคิดมาไม่เหมือนกันครับ"

(วัยรุ่นชายพิการทางสายตา มัธยมศึกษาปีที่ 4 อายุ 18 ปี)

"อ่านจากหนังสือนิยายหรือไม่ก็หนังสือเสียงบ้าง เบรลล์บ้าง สมมติถ้าเขาบอกว่า คนหน้าตากลมๆ ดำๆ ตาดำมีประกาย เราก็จะคิดตามภาพของเราจะเป็นยังไง หนูชอบอ่านหนังสือค่ะ จะมีอธิบายว่า พระเอกนางเอกเป็นอย่างไร เป็นผู้หญิง เรือนร่างสูงโปร่งกำลังเดินมา อะไร้อะไรอะไร ส่วนใหญ่หนูอ่านหนังสือเบรลล์ ไม่ก็ไปฟังหนังสือเดซีบ้าง"

(วัยรุ่นหญิงพิการทางสายตา มัธยมศึกษาปีที่ 6 อายุ 17 ปี)

ปัจจัยที่ 5 สื่อมวลชน

สื่อมวลชนจากการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ รายการโทรทัศน์ ละคร รายการวิทยุ โฆษณา อินเทอร์เน็ต หรือสื่อออนไลน์เป็นปัจจัยสุดท้ายที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกายของวัยรุ่นที่พิการทางสายตา แต่การรับรู้ที่เกิดขึ้นนั้นเกิดขึ้นจากการที่วัยรุ่นที่พิการทางสายตาได้รับฟังจากสื่อมวลชนหรือจากบุคคลในสื่อ จนทำให้เกิดการหล่อหลอมความคิดที่ทำให้วัยรุ่นที่พิการทางสายตาเกิดภาพตามจินตนาการในมโนทัศน์ของตนเอง จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า ความแตกต่างในการรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกายจากสื่อมวลชนระหว่างวัยรุ่นที่พิการทางสายตากับวัยรุ่นที่มีสายตาปกติมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ สื่อมวลชนเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อวัยรุ่นที่มีสายตาปกติเป็นอย่างมากถือเป็นปัจจัยอันดับต้นๆ ที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกาย (Wendy Ruth, 1990) ขณะที่วัยรุ่นที่พิการทางสายตาปัจจัยจากสื่อมวลชนกลับมีอิทธิพลต่อการรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกายเป็นลำดับสุดท้ายเนื่องจากความพิการทางสาย ส่งผลให้วัยรุ่นที่พิการทางสายตามีข้อจำกัดทางด้านการรับรู้ภาพได้เพียงจากการสัมผัสและการได้ยิน จึงทำให้การได้มาซึ่งภาพลักษณ์ทางร่างกายของวัยรุ่นที่พิการทางสายตาจึงขึ้นอยู่กับการเรียนรู้จากประสบการณ์จากในอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยอาศัยปัจจัยภายนอกที่เป็นบุคคลเข้ามาช่วยในการเสริมสร้างกระบวนการรับรู้ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

"เรียนรู้จากละครบ้าง จินตนาการเอา รู้จากการฟัง มีคนบอกแล้วจินตนาการตามเอา บางทีก็ฟังเสียงแล้วก็คิดว่า คนนี้น่าจะอ้วนหรือผอม"

(วัยรุ่นหญิงพิการทางสายตา มัธยมศึกษาปีที่ 3 อายุ 17 ปี)

“ทีวีก็มีผลอะ อย่างรายการโทรทัศน์ที่เกี่ยวกับความงามที่เกี่ยวกับร่างกาย ก็จะบอกลักษณะว่าเป็นอย่างไร วิทยุก็มีผลแต่ไม่มากเท่าไร อินเทอร์เน็ตก็มีนะอะ อย่างพวกความรู้เรื่องสุขภาพร่างกาย”

(วัยรุ่นหญิงพิการทางสายตา มัธยมศึกษาปีที่ 6 อายุ 20 ปี)

“ทีวี อินเทอร์เน็ต คอมพิวเตอร์บ้าง อย่างเน็ตเวลาว่างๆ ก็จะเข้าไปเล่นเกมส์ หายใจหายใจลึดยดูดวง เช่น หายใจลึดยตามลักษณะรูปหน้าของตนเอง จากที่หนูได้ยิน มาว่าคนนี้หน้าตามันเป็นยังไง จากที่จำมาหนูก็จะเข้าไปดูก็จะทำให้รู้ว่าเออมัน คล้ายๆ กับที่เราดูมานะอะถึงไม่คล้ายก็เกือบเหมือนแหละ”

(วัยรุ่นหญิงพิการทางสายตา มัธยมศึกษาปีที่ 5 อายุ 17 ปี)

“สื่อต่างๆ ก็มีส่วน ทีวีจะได้ยินแบบว่านักร้องหุ่นบางร่างเล็ก แล้วก็ตัวเล็ก เสียงมีพลังก็พอจะจินตนาการตามได้บ้างอะ”

(วัยรุ่นหญิงพิการทางสายตา มัธยมศึกษาปีที่ 4 อายุ 16 ปี)

อภิปรายผลการศึกษา

ในการศึกษานี้สรุปได้ว่า กระบวนการรับรู้ภาพลักษณะทางร่างกายของวัยรุ่นที่พิการทางสายตา เมื่อถูกเร้าโดยสิ่งแวดล้อมก็จะเกิดความรู้สึกโดยผ่านการสัมผัส (Sensation) ซึ่งจะอาศัยอวัยวะรับสัมผัสเพียงแค่ 2 ทาง คือ 1) หูที่ทำหน้าที่ในการฟัง และ 2) ผิวหนังที่ทำหน้าที่สัมผัสที่มีการจับความรู้สึกโดยตรง การรับรู้ของผู้ที่พิการทางสายตาเกิดขึ้นอย่างจำกัด กล่าวคือ ผู้พิการทางสายตามีการเรียนรู้สิ่งแวดล้อม จากการอาศัยการฟังและการสัมผัสสิ่งต่างๆ ในขณะที่คนสายตาปกติเรียนรู้ได้จากประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้แก่ หู ตา จมูก ลิ้น ผิวหนัง ที่มีความเชื่อมโยงกันโดยสมบูรณ์ ในขณะที่กระบวนการรับรู้ของผู้พิการทางสายตาตั้งแต่กำเนิดนั้น จะต้องใช้จินตนาการประกอบในการเสริมสร้างมโนทัศน์เกี่ยวกับภาพลักษณะทางร่างกาย ผู้พิการทางสายตาสามารถรับรู้ได้เฉพาะในสิ่งที่ตนเองนั้นสามารถสัมผัสได้ ดังนั้นจึงส่งผลให้การอธิบายถึงสิ่งเหล่านี้จำเป็นต้องใช้วิธีเปรียบเทียบ (วงพัทตร์ ภูพันธ์ศรี, 2526) ซึ่งในงานวิจัยนี้ได้ขอค้นพบว่า เป็นจริงสอดคล้องกับการศึกษาที่ผ่านมา

จากกระบวนการรับรู้ภาพลักษณะทางร่างกายยังทำให้ทราบถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ภาพลักษณะทางร่างกาย ซึ่งในการศึกษาคั้งนี้พบว่า จุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ในผู้พิการทางสายตา คือ ครอบครัว โดยครอบครัวมีการให้ความรู้ผ่านการสอนเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ อันเป็นพื้นฐานความรู้ในการดำรงชีวิตรวมไปถึงการให้ความรู้เรื่องภาพลักษณะทางร่างกาย กล่าวคือ ครอบครัวมีการสอน การอธิบาย การบอกเล่า รวมถึงมีคำวิจารณ์ถึงภาพลักษณะทางร่างกาย ที่มีลักษณะเป็นการสอนโดยตรงและโดยทางอ้อม ซึ่งการให้ความรู้ที่เกี่ยวกับภาพลักษณะทางร่างกายนี้ยังรวมไปถึงการเสริมสร้างการมีบุคลิกภาพที่ดีในวัยรุ่นที่พิการทางสายตาไปพร้อมกัน นอกจากนี้ยังมีการเปรียบเทียบรูปร่าง

ร่างกายของพวกเขาระหว่างบุคคลอื่นอีกด้วย ซึ่งเมื่อวัยรุ่นที่พิการทางสายตามีภาพความเข้าใจเรื่องภาพลักษณ์ทางร่างกายอยู่ในความคิดของตนเองอยู่ก่อนแล้ว ก็จะทำให้พวกเขาสามารถพัฒนาทัศนคติเกี่ยวกับรูปร่างร่างกายได้มากขึ้น

เมื่อเข้าสู่วัยเรียนโรงเรียนถือเป็นสถาบันต่อมาที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัยเด็ก (ประถมศึกษา) โรงเรียนจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมพัฒนาการในแต่ละด้านของบุคคล ซึ่งในกลุ่มผู้ที่พิการทางสายตาโรงเรียนได้จัดการเรียนการสอนให้มีความเหมาะสมเอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้ที่พิการทางสายตา โดยมีวิธีการเรียนการสอนที่แตกต่างออกไปจากวิธีการเรียนสอนของคนสายตปกติ ซึ่งในการเรียนรู้เรื่องภาพลักษณ์ทางร่างกายโรงเรียนมีการให้ความรู้เรื่องร่างกาย หน้าที่ของอวัยวะต่างๆ ของร่างกาย รวมถึงการสร้างสรรค์กิจกรรมที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ มีการเรียนรู้การล้มพับตัวแบบ (โมเดล) ต่างๆ ในระหว่างการเรียนการสอนในชั้นเรียน ซึ่งการเรียนการสอนที่ถูกจัดไว้อย่างเหมาะสมกับพัฒนาการของผู้ที่พิการทางสายตา ทั้งนี้ยังก่อให้เกิดการสร้างเสริมบุคลิกภาพที่เหมาะสมในผู้พิการทางสายตา เช่น การส่งเสริมให้ผู้พิการทางสายตาเดินด้วยท่าทางที่เหมาะสม ส่งเสริมให้สามารถช่วยเหลือตนเองในชีวิตประจำวันได้ เป็นต้น นอกเหนือจากที่มีการเรียนการสอนในห้องเรียนแล้วผู้ที่พิการทางสายตายังได้เรียนรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกายผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูอีกด้วย โดยที่การมีปฏิสัมพันธ์ มีการพูดคุย หยอกล้อระหว่างครูและผู้พิการทางสายตา การตั้งฉายา เช่น เจ้าตัวเล็ก เจ้าอ้วน เหล่านี้ล้วนส่งผลต่อการรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกาย

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อตัวต่อมาก็คือ กลุ่มเพื่อน ในช่วงวัยรุ่นจะมีพัฒนาการทางสังคมมากขึ้น การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างตนเองและกลุ่มเพื่อนส่งผลต่อการรับรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยส่งผลต่อแนวความคิด ทัศนคติ ความเชื่อที่ใกล้เคียงกัน ดังนั้นกลุ่มเพื่อนจึงถือเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อวัยรุ่นเป็นอย่างมาก จากการศึกษาเรื่องภาพลักษณ์ทางร่างกาย พบว่า กลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลต่อการรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกายผ่านการพูดคุย แชวเล่น หยอกล้อ และมีอิทธิพลต่อการจัดการภาพลักษณ์ทางร่างกายของตนเอง เพื่อให้ตนเองเป็นที่น่าคบหาและต้องการเป็นที่ยอมรับในกลุ่มเพื่อน วัยรุ่นที่พิการทางสายตายังให้ทัศนะว่า ความพิการทางสายตามีผลต่อความมั่นใจในภาพลักษณ์ของตนเอง ซึ่งหากพวกเขาได้ดูแลตนเองให้มีรูปร่างหน้าตาที่สะอาดเรียบร้อยก็จะทำให้เกิดความมั่นใจและทำให้ตนเองเป็นที่น่าคบหาสำหรับเพื่อนมากขึ้น แม้ว่าวัยรุ่นที่พิการทางสายตาก็ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเลือกคบเพื่อนผ่านการมองภาพลักษณ์ทางร่างกายเพียงอย่างเดียว แต่พวกเขาจะใช้ความรู้สึกที่มีต่ออุปนิสัยของบุคคลนั้นๆ เป็นสำคัญ

นอกจากปัจจัยที่เกิดจากบุคคลแล้ว ยังมีปัจจัยจากแหล่งอื่นที่มีบุคคลที่ถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมการรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกายของวัยรุ่นที่พิการทางสายตานั้นคือ หนังสือเสียงและหนังสือเบรลล์ ถือเป็นสื่อทางเลือกประเภทหนึ่งที่ช่วยให้ผู้ที่พิการทางสายตาสามารถเข้าถึงข้อมูลความรู้โดยผ่านการฟังและการสัมผัสอักษรเบรลล์แทนการอ่านด้วยสายตา โดยที่หนังสือส่วนใหญ่ที่วัยรุ่นที่พิการทางสายตาเห็นว่ามียุติพลคือ หนังสือนิยาย ที่มีการอธิบายถึงตัวละครอย่างละเอียด จนทำให้เกิดการรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกายอันส่งผลต่อภาพในจินตนาการของพวกเขา ซึ่งผลจากการรับรู้ทำให้ผู้ที่พิการทางสายตาเกิดภาพลักษณ์ในอุดมคติที่ทำให้อยากมีอยากเป็นตามอย่างตัวละครในหนังสือที่ได้อ่าน ตรงนี้จะ

เห็นว่ามีความแตกต่างกับในคนสายตาทปกติ ซึ่งพบว่ามีสื่อทางเลือกที่หลากหลายกว่าผู้ที่พิการทางสายตา

ปัจจัยสุดท้ายที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกาย คือ สื่อมวลชน การเปิดรับสื่อประเภทต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น รายการโทรทัศน์ รายการวิทยุ โฆษณา อินเทอร์เน็ตและสื่อออนไลน์ ทั้งหมดนี้วัยรุ่นที่พิการทางสายตาสามารถรับรู้ผ่านการฟังผ่านบุคคลในสื่ออื่นๆ การรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกายเกิดจากตัวเนื้อหาในสื่อ หรือจากบุคคลที่อยู่ในสื่อโดยบุคคลเป็นผู้ถ่ายทอดข้อมูลผ่านสื่ออีกทอดหนึ่ง และเมื่อผู้ที่พิการทางสายตาได้รับข้อมูลเหล่านั้นมาก็จะนำมาประกอบกับความรู้เดิมที่ตนเองมีอยู่จนเกิดเป็นความเข้าใจภาพลักษณ์ทางร่างกาย นอกจากนี้สื่อมวลชนยังอิทธิพลทำให้ผู้ที่พิการทางสายตาที่มีความรู้ในเรื่องการดูแลภาพลักษณ์ทางร่างกายตลอดจนการสร้างภาพจินตนาการต่อบุคคลอื่นได้อีกด้วย

จากการศึกษา “กระบวนการและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกายของวัยรุ่นไทยที่พิการทางสายตา” โดยสรุปพบว่า ความเข้าใจที่มีต่อภาพลักษณ์ทางร่างกาย สามารถการอธิบายออกมาได้ใน 2 ลักษณะตามความเข้าใจ คือ 1) ภาพลักษณ์ทางร่างกาย หมายถึง การอธิบายลักษณะร่างกายของตนเอง องค์ประกอบของร่างกาย ลักษณะอวัยวะร่างกายที่ดี ภาพลักษณ์ทางร่างกายเป็นสิ่งที่สามารถมองเห็นและจับต้องได้ 2) ภาพลักษณ์ทางร่างกาย หมายถึง รูปร่างร่างกายหน้าตาหรือองค์ประกอบของร่างกายซึ่งรวมเข้ากับบุคลิกภาพและอุปนิสัย อันบ่งบอกถึงลักษณะของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง และรวมถึงลักษณะท่าทางที่บุคคลได้แสดงออกมด้วย ซึ่งการอธิบายทั้งสองลักษณะข้างต้นเป็นการอธิบายจากความเข้าใจที่ผ่านกระบวนการและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกายของวัยรุ่นไทยที่พิการทางสายตาทั้งสิ้น

ข้อเสนอแนะการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกายของวัยรุ่นไทยที่พิการทางสายตา” ถือได้ว่าเป็นประเด็นที่ยังมีการศึกษาวิจัยอยู่ในวงจำกัด เนื่องจากการศึกษาภาพลักษณ์ทางร่างกายที่ผ่านมาในสังคมไทยนั้นเป็นการศึกษาวิจัยในกลุ่มคนที่มีสายตาทปกติ โดยทำการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างเพศ ช่วงอายุ สถานภาพทางสังคม หรือภาพลักษณ์ทางร่างกายในผู้ป่วยเป็นต้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะเห็นควรให้มีการศึกษาเพิ่มเติมในกลุ่มผู้พิการทางสายตาในมิติอื่นที่หลากหลายเพิ่มขึ้น เช่น กลุ่มผู้พิการทางสายตาที่มีช่วงวัยที่แตกต่างกัน กลุ่มผู้พิการทางสายตาที่มีความพิการต่างกัน กลุ่มผู้พิการทางสายตาที่มีความพิการต่างกันหรือเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มผู้พิการในกลุ่มอื่น อาทิเช่น ผู้พิการแขนขา ผู้พิการทางหู เป็นต้น รวมถึงการศึกษาภาพลักษณ์ทางร่างกายในกลุ่มผู้พิการทางด้านอื่นที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งจะทำให้องค์ความรู้ที่มีอยู่เกิดองค์ความรู้ที่มีความหลากหลายและทำให้องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นนี้มีความสมบูรณ์เพิ่มมากขึ้น อีกทั้งยังก่อให้เกิดประโยชน์ต่อวงวิชาการในด้านที่เกี่ยวข้องอีกด้วย การศึกษารับรู้ภาพลักษณ์ทางร่างกายของวัยรุ่นไทยที่พิการทางสายตานั้นถือได้ว่าเป็นก้าวแรกในการที่จะนำไปสู่การตระหนักถึงความสำคัญของผู้พิการทางสายตาและเปิดโลกทัศน์ให้แก่บุคคลทั่วไปในสังคมให้มีความเข้าใจถึงวิถีชีวิตของผู้พิการทางสายตา โดยสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องและเหมาะสมเพิ่มมากขึ้น

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กรวลัย ดวงรัตน์. 2546. **ภาพลักษณ์เกี่ยวกับรูปร่างและปัจจัยที่เกี่ยวข้องของนักเรียนหญิงชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย สังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ในเขตกรุงเทพมหานคร.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาสุขภาพจิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จุลณี เทียนไทย. 2549. **รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ “การเติบโตของวัยรุ่นท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางสังคม: กรณีศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างทางเพศในการมองรูปลักษณ์รูปร่างในอุดมคติ ความไม่พึงพอใจในรูปร่างและวิธีการให้ได้มาซึ่งรูปลักษณ์รูปร่างอันเป็นผลเสียต่อสุขภาพของวัยรุ่นไทยอายุ 16-19 ปี ในเขตกรุงเทพมหานคร”.** กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (อัดสำเนา)
- นนทกร สิทธิพลากุล. 2547. **กระบวนการที่สื่อมีอิทธิพลต่อการสร้างภาพลักษณ์ร่างกายสตรี: ศึกษากรณีนิสิตหญิงระดับปริญญาตรีของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาสังคมวิทยา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วงพัทตร์ ภูพันธ์ศรี. 2526. **จิตวิทยาเด็กนอกกระดุม (เด็กพิเศษ).** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ศรีเรียน แก้วกั้งวาล. 2546. **จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุชา จันทน์เอม. 2525. **จิตวิทยาเด็กพิเศษ.** กรุงเทพมหานคร : อักษรบัณฑิต.
- สุภางค์ จันทวานิช. 2549. **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรางค์ จันทน์เอม. 2521. **จิตวิทยาการวัยรุ่น.** กรุงเทพมหานคร : แพร์พิทยา.

ภาษาอังกฤษ

- Derrida, Jacques. 1993. **Memoirs of the Blind: The Self-Portrait and Other Ruins.** Chicago : The University of Chicago Press.
- Dohntl, Hayley K. and Tiggemann, Marika. 2006. “Body Image Concerns in Young Girls: The Role of Peers and Media Prior to Adolescence.” **Journal of Youth and Adolescence.** 35(2) (April,2006) : 141-151.
- Dunkley, T.L., Wertheim, E.H., S.J. “Examination of a model of multiple socio-cultural influence on adolescent girl’s body dissatisfaction.” **Journal of Psychological Science.** 11 (November 2001) : 15.
- Grogan, Sarah. 1999. **Body Image Understanding Body Dissatisfaction in Men, Women and Children.** New York : Routledge.
- Jerslid, Arthur T. 1967. **In Search of Self.** New York : Teacher of India Private Limited.

- Marita, P.McCabe., Shery, I. Monteath. 1999. **The Influence of Societal Factors on Female Body Image.** London : Edward Arnold.
- McCabe, M.P., and Ricciardelli, A. 2003. "Socioculture on body Image and Body Changes among Adolescent Boys and Girls." **The Journal of Social Psychology**, 143(1); 5-26.
- Moore, D.C. 1988. "Body image and eating behavior in adolescent girls." **American Journal of Diseases of Children**, 148(10) : 1114-1118.
- Ruth, Wendy. 1990. **Women and Body Image : A Qualitative Analysis.** Canada: Unicersity of Guelph.
- Rock, Irvin. 1975. **An Introduction to Perception.** New York: Macmillan Publishing Co., Inc.
- Standford. J.N., and McCabe, M.P. 2002. "Body Image Ideal among Males and Female: Sociocultural Influences and Focus on Different Body Parts." **Journal of Health.** 7(6) (November 2002) : 675-684.
- Solomon, M.R., 1999. **Consumer Behavior: Buying Having and Being.** New Jersey: prentice Hal.
- Thianthai, Chulanee. "Influential Sources Affecting Bangkok Adolescent Body Image Perceptions." **International Journal of Adolescent Medicine and Health**, 18,(4) (October-December 2006) : 633-641.
- Thianthai, Chulanee. "Do Male and Female Adolescents View Their Dissatisfaction with Body Parts in the Same Way." **International Journal of Adolescent Medicine and Health**, 20(1) (January-March 2008) : 33-39.